

MAGYAR NYELV

Vũ Ngọc Cán:

Az agglutinálós sajátosságok megértése a vietnamiak magyar nyelvi oktatásának az első szakaszában

1. Mindenki előtt ismeretes, hogy az idegen nyelv elsajátításának az első szakaszában a tanuló szükségszerűen anyanyelve vagy más, már tanult idegen nyelv tapasztalataira támaszkodik, s akarva-akaratlan ennek tényeit veti össze a tanulandó nyelv tényeivel. Nevezzük az anyanyelvet illetve az ismert nyelvet /alapnyelvet/ L_1 -nek, a tanulandó nyelvet /célnyelvet/ pedig L_2 -nek. Az ismert nyelvre való támaszkodás és az ezzel való összevetés még erősebben nyilvánul meg, ha valaki első idegen nyelvként tanulja a célnyelvet. Ilyenkor nagyon erős a negatív átvitel, vagyis az interferencia: azokat a tapasztalatokat, ismereteket is átviszi a tanuló az L_1 -ből, amelyek eltérnek az L_2 -től, s ez sok hibát /ezeket interferenciális hibáknak szokás megnevezni/ idéz elő, amelyek akadályozzák a tanulási folyamatot. Különösen komoly gátlásokat jelentenek abban az esetben, ha a tanuló és a tanító egyaránt nem veszik eléggé figyelembe az ösztönös átviteleket,

---

Vũ Ngọc Cán a Hanoi Idegennyelvi Egyetem magyar és általános nyelvészeti tanára.

nem törődnek a hibaforrásokkal, és így végül nem érik el azt a tudásszintet, amit kívánnak. Általában ez történt a vietnamiak magyar nyelvi oktatásában 1974. előtt.

2. Ahhoz, hogy leküzdhessék ezeket az akadályokat, s megfelelő eljárásokat, módszereket találjanak a hibák megelőzésére és kijavítására, valamint fel tudják használni a pozitív, kedvező átviteleket /vagyis a pozitív transzfereket, illetve az L_1 és az L_2 közötti hasonlóságokat/, a tanulókat tudatosan kell felvilágosítani a célnyelv és az alapnyelv közötti kifejező eszközök különbözőségeiről, és átfogó képet kell adni róluk. Tehát egy idegen nyelv gyakorlati oktatása előtt célszerű kontrasztív vizsgálatokat végezni a nyelvi rendszer valamennyi szintjén és ezen kívül is, pl. országismeret terén. Az egybevető módszerrel a nyelvészek elláthatják az idegen nyelvi metodikusokat, nyelvтанárokat azokkal az adatokkal, útmutatásokkal, amelyeknek az alapján ezek kidolgozhatják a helyes stratégiát, tehát a tantervet, a tananyag mennyiségének az elrendezését, valamint az interferenciális hibák megelőzésének, kijavításának az irányát. Ezenkívül az egybevető módszerrel fel lehet használni a tananyag feldolgozása során is, tehát egy-egy kurzusra illetve egy-egy órára is érvényesülhet. Így hatékonyabbá válik az idegen nyelv elsajátítása.

3. A vietnamiak magyar nyelvi tanulásában különösen érvényesül az egybevető módszer és annak az eredményei, ugyanis többnyire első idegen nyelvként tanulják a magyart, és anyanyelvük sok tekintetben, elsősorban tipológiai szempontból eltér a célnyelvtől. A gyakorlat azt bizonyítja, hogy minél nagyobb a tipológiai különbözőség, annál erősebb az interferencia. A vietnami nyelv mondatfűzésének /szerkesztésének/ a mintájára kezdetben gyakran egyszerűen egymás mellé teszik a szavakat szótári alakjukban ragozás nélkül. Pl. A következőképpen beszélnek, írnak "magyarul" a vietnami diákok: Mi eszünk reggeli.

Öcsém negyedik osztály tanul.

Szüleim nyugdíjas volt.

Vagyis teljesen idegenül állnak kezdetben a ragokkal és más toldalékokkal szemben, amelyek jellemzőek a magyar nyelvre.

A magyar nyelv agglutináló voltának alapvető sajátosságai és megértésük a vietnamiak oktatásában:

1. A sajátosságok felsorolása és a feltételezhető akadályok, nehézségek

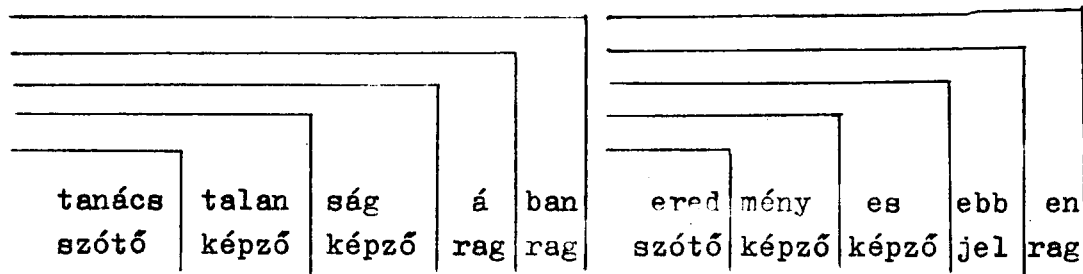
1.1. A vietnamiak fent említett tipikus hibáinak a forrása mindenekelőtt a magyar nyelv agglutináló volta. Más szóval azt mondjuk, hogy a magyar nyelv tipikus tulajdonsága a ragozhatóság. Egy-egy szó /legtöbbször önálló szó/ két részre oszlik: szótó - ami általában változatlan - és toldalék. A szótó a szójelentés magvát

hordozza, a toldalékok pedig vagy új jelentést /lexikális, grammatikai jelentés/ vagy jelentésmódosulást adnak a szótőhöz, vagyis a szavak mondatbeli szerepére utalnak az összekapcsolásuk során.

1.2. A tipikus tulajdonságból adódik egy másik agglutináló sajátosság, hogy a magyar toldalékok sokféle, számuk nagyon nagy. Elvileg bármelyik szófaj kaphat toldalékot /pl.: igent mondtam neki, mehetnékem van.../. Sőt egyes ragok még tovább ragozhatók, ezt a jelenséget megkettőzött ragozásnak vesszük /tőlem, tőled, tőle .../. Azonban a névszó, s ezen belül a főnév az a szófaj, amelyhez a legtöbb toldalék járul. Velcsóvné számítása szerint /MMNy. 196-200. oldal/ egy magyar főnévhez 24féle toldalék járulhat, amit 24 esetnek szokás megnevezni az indogermán nyelvek kutatóinak a technikus-terminusa szerint. Ennek alapján kiszámítottam, hogy egy-egy magyar főnévnek 1008 esetalakja lehet /Vũ Ngoc Cán MNyőr 1981. 4. szám 440-447. oldal/. Az igének is viszonylag sok ragja van. Elvileg egy magyar igének 72 ragja lehet /6 személyrag + a kijelentő mód 3 ideje + a feltételes mód 2 ideje + a felszólító mód 1 ideje, és mindegyikhez 2féle ragozás jár/.

A magyar toldalékok rendkívüli gazdagsága kezdetben nagyon visszariasztja a tanulókat, elveszi tanulási kedvüket, annak még nagyobb pszichikai következménye van, hogy sokféle toldalék jelenhet meg egy szón belül is, és meghatározott helyük van a szó felépítésében.

Nézzünk csak néhány példát:

Tehát egy-egy magyar szó több szóelemből állhat, ez is sok nehézséget okoz a vietnamiaknak, feltehetően összevetésként ők, és ez lelassítja a szó megtanulását és helyes mondatfűzésének a lehetőségét.

1.3. A toldalékok általában egyjelentésűek. A "k" jel a főnév többes számát jelöli meg, az "i" jel viszont több birtokra utal, míg az "m" rag jelentése egyes szám első személy /E₁/, a "-kozik" képző pedig intranszitiv igeképző /pl. találkozik, táplálkozik.../. Egy-egy toldaléknak legalább két fonetikai formája van a magánhangzóilleszkedés törvénye szerint, mint mondjuk -ság, -ség; -ban, -ben; -nak, -nek; stb, sőt néhány toldalék három-négy formában is jelentkezik: -s, -os, -es, -ös; -k, -ok, -ek, -ök; -hoz, -hez, -höz. További probléma az, hogy a toldalékok megváltoztathatják a szó fonetikai arculatát, pl. a → á, e → é, /tanácstalanságában, épületben.../. Mindezek az idegen jelenségek bizonytalanságot idéznek elő a vietnamiaknál a magyar nyelv használatában, s ezért egészen lassan tudatosulnak bennük az említett

problémákkal kapcsolatos nyelvi ismeretek.

1.4. A szótő és toldalékok összekapcsolása technikai oldalról nézve gépies, mechanikus jellegű. Kapcsolatuk az indogermán nyelvekétől eltérően laza, a sorrendjük is meg van határozva a szótőhöz képest. A toldalékok rendszerint a szótő előtt, illetve után állnak, de legtöbbször a szótő után:

jó → jós, jók, jóbban, legjóbban...

emel → emelt, emeles, emeleten...

A szótő és a toldalékok mechanikus összekapcsolása gyakran oda vezet, hogy a toldalékok nagy figyelemmel való kimondása miatt diákjaink gyakran darabosan beszélnek. Ez még a vietnami magyartanároknál is előfordulhat.

2. A sajátosságok megértetése, akadályok, nehézségek kiküszöbölése

2.1. A fent említett agglutináló sajátosságokat azért vettem tüzetesebb vizsgálat alá, hogy még jobban figyelembe vegyék a tanárok. Bele kell nyugodnunk abba egyrészt, hogy a kiugró különbségek tudatosításával szükségszerűnek és elkerülhetetlennek fogadják a tanáraink és tanulóink egyaránt ezeket a kezdeti hibákat, másrészt viszont keressenek megfelelő eljárásokat, módszereket a hibák csökkentésére és kijavítására. Mivel a tanulóink érettségizettek, illetve egyetemet végeztek /aspiránsok/, így a 17-35 éves korosztályokba tartoznak, ezért tudatosítanunk kell bennük a célnyelv tipikus sa-

játosságait. A következő eljárásokat, módszereket alkalmaztam a magyarázatra, a megértésre.

2.2. A két nyelv alapvető tipológiai különbsége ellenére vannak hasonlóságok a vietnami és a magyar nyelv között is. Fel kell ismerni, és ismertetni azokat a tulajdonságokat, amelyek mind a két nyelvben megvannak. Így például a magyarban is léteznek olyan szófajok, amelyek formailag nincsenek a mondathoz kapcsolva, ilyenek az indulatszó, határozószó, még bizonyos tekintetben a szótári alakban álló névszók is. Ezenkívül idesorolható még a nem önálló szófajok majdnem mindegyike /a névutó kivételével/, tehát a névelő, igekötő, módosítószó és a kötőszó. Így a tanítás legkezdetibb időszakában bevezetjük ezeket a szófajokat is a tananyagba. Ha ez nincs meg a tankönyvben, akkor a leckéken kívül is megadhatjuk ezeket. Az első lecke szokásos "Mi ez?", "Mi az?", "Ki az?", "Milyen?" kérdései mellett taníthatunk olyan mondatokat is, mint például "Jaj, de szép!", "Milyen jó!"... és nominális mondatokat pl.: Kovács magas, Viet alacsony... Aztán jönnek a kevésbé ragozott szófajokból álló mondatok:

Innen gyönyörű a város.

Itt van Magyarország. /a térképre mutatva/

A szobák világosak.

Az épületek magasak. stb.

2.3. A továbblépés az, hogy hasonlóságot, egyenértékűséget kell felfedezni egy-egy jelentés /akár lexikális, akár grammatikai/ kifejező eszközei kö-

zött a két nyelvben. Például a toldalékok, általánosan a szóelemek viszonylag szigorú sorrendje hasonlóságot mutat a vietnami szócsoporthoz illetve mondat szavainak a sorrendjével. Pl. az alábbi magyar szavak vietnami megfelelője a következő:

elpusztíthatatlan	≈	không	thế'	tiểu diet	độc
"nem"		"lehet"	"pusztítani"	"el"	
tőmorféma		tőmorféma	szótő	tőmorféma	

tehetetlenségében	≈	trong	sù	bất lúc	của	nó
"ban,-ben"		"ság,-ség"	"tehetetlen"	"é"	"őneki"	
segédszó		segédszó	szótő	segéd-	tőmorf.	
				szó		

A mondat szintjén pedig pl. ilyen a megfeleltetés:

Tavasztól ősziig, vasárnapként a szomszédokkal, ismerősökkel kirándultak a Népligetbe.

Fejes Endre: Rozsdatemető Bp.1963.100.1.

Từ	mùa	xuân	đến	mùa	thu,	mỗi	chủ nhật	họ
"-tól, -től"	"tavasz"	"-ig"	"ősz"	"minden"	"vasárnap"	"ők"		

đã	đến	Vườn	nhân dân	du ngoạn	cùng	với	những
"már"	"-ba,-be"	"Népliget"	"kirándul"	"val,-vel"	"-ok	-ek	"-ök"

người	láng giềng	và	người quen
"ember"	"szomszéd"	"és"	"ismerős"

Tehát a következőképpen lehet megfeleltetni a magyar szótöveget és toldalékokat a vietnami eszközökkel:

szótő	≈	szó, tőmorféma
képző	≈	tőmorféma
jel	≈	segédszó
rag	≈	segédszó

2.4 A tipikus agglutináló tulajdonságból eredő egyéb vonásokat már nem olyan nehéz megérteni. Így például a szórendet. Míg a vietnami szórend nagyon szigorú és fontos nyelvtani eszköz, addig a magyar mondatok szavainak a sorrendje nem annyira kötött, hanem sokkal szabadabb, ugyanis a mondatbeli szerepükre eleve a ragok utalnak, s ez a beszélő szándékától függően is változik. Persze meg kell mondani, hogy ennek van egy támpontja, az állítmány. A szórendi változások helyett a vietnami nyelv csak a mondat hangsúlyának, hanglejtésének a lehetőségével él.

A rag megmutatja még a cselekvő személyét is, ezért csak szükség esetén teszik ki a magyarok a személyes névmást. Ezért a vietnamiakat le kell szoktatnunk arról, hogy mindig kitegyék a személyes névmást, amikor beszélnek. A magyar nyelv formai elemeket, toldalékokat használ a számban és személyben való egyeztetésre is, míg a vietnami nyelv lexikai elemekkel él. Ezért nagy súlyt kell fektetni a gyakorlására. Végül a diákokat figyelmeztetni kell arra, hogy a toldalékok csak grammatikailag válnak szét a szótövektől, fonetikailag azonban egységet alkotnak. A toldalékok nem változtatják a ragozott szó hangsúlyát, és teljes illetve részleges ha-

sonulást mutatnak a szótő hangtestével pl:

szomszédok + val	→	szomszédokkal
ismerősök + val	→	ismerősökkel
barát + ja	→	barátja /baráttya/
Balázs + t	→	Balázst /Balást/

Ezért a tanítás során nem szabad túlhangsúlyozni a toldalékok szerepét. A vietnamiaknál tipikus hiba, hogy a toldalékokat hangsúlyozzák.

Összefoglalás:

1. Nem könnyű⁴¹ tehát annak a vietnaminak a feladata, aki magyarul tanul, hiszen rengeteg toldalékkal van dolga /névszóé 1008, igéé 72, ezen kívül sok más szófaj, sőt még más rag is kaphat toldalékokat/. Talán ez okozza a legnagyobb nehézséget a vietnamiak számára és hasonló típusú anyanyelvű tanulók számára /pl. laosziak, kambodzsaiak stb./

2. Az első szakaszban, mikor még nem tudják automatizálni az ismereteket, nagyobb segítségre van szükségük. Könnyebben tanulnak, ha a magyarázatot saját anyanyelvükön kapják meg a tanulók. Ez biztosítja a nyelvi rendszerek pontos megértését.

3. Ez a tanulmány több, mint tíz évi magyaroktatásom tapasztalatainak az eredménye. A gyakorlat is azt tanúsítja, hogy bevált az elgondolásunk. Amióta a vietnamiak Hanoi-ban kapnak előképzést, ugrásszerűen javult a magyar tudásuk.